

Η ΝΟΣΟΣ ΤΟΥ ΒΕΡΤΕΡΟΥ

“Ἐν τῶν περιεργοτάτων φαινομένων τῆς ἱστορίας τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος εἶνε ἡ κατὰ τὰς τελευταίας αὐτοῦ δεκατηρίδας πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης καταλαβοῦσα πνεύματά τινα ἀποκαρτέρησις, ἣτις οὐχὶ σπανίως τραγικώτατα ἐξεδηλώθη ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐδημιούργησε δὲ καὶ σχολὴν ἐν τῇ γραμματολογίᾳ. Ὁ παλαιὸς κόσμος κατέπιπτε, νέος δὲ ἀνεγεννᾶτο ἐπὶ τῶν ἔρειπίων αὐτοῦ. Ἐν τῇ τραγικῇ συγκρούσει τῶν δύο τούτων ἱστορικῶν κόσμων, ὧν ὁ μὲν εἶχεν εἰπῆ ἤδη τὸν τελευταῖον λόγον, ὁ δὲ προσεπάθει διὰ παντός τρόπου νὰ διαρρήξῃ τὰς σιδηρᾶς πύλας, αἵτινες ἀπέφραττον αὐτῷ εἰσέτι τὴν εἴσοδον, ἀπεκαλύπτοντο ἀμυδρὰ καὶ συγκεχυμένα, βίαια καὶ ἐνεργά, ἅπαντα τὰ αἰσθήματα καὶ πάθη, ἅτινα πρωταγωνιστοῦσιν ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀνθρωπότης διετέλει εἰς νευρικὴν ὑπερευαισθησίαν πρὸ τοῦ περιβάλλοντος μυστηρίου, πρὸ τοῦ ἀγνώστου καὶ τοῦ ἀβεβαίου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐνεχυμονεῖτο ἐν τῷ κοινωνικῷ αὐτῆς βίῳ. Ὑφίστατο ἠθικὴ κρίσις, πνευματικὴ συγκίνησις, καθ’ ὅλην τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων. Οὐδὲν παρεῖχε γόητρον τὸ παρελθόν, ἔτι δὲ μᾶλλον τὸ ἐνεστώς. Οἱ πάντες ἔστρεφον τὸ βλέμμα αὐτῶν πρὸς τὸ ἀφικνούμενον μέλλον, ἐν τῇ ἀβεβαιότητι τοῦ ὁποῖου ἐζήτουν τὸν πολικὸν ἀστέρα τοῦ βίου. Καὶ οἱ μὲν τολμηροὶ χαρακτῆρες εἰργάζοντο, προπαρασκευάζοντες τὴν νέαν ταύτην περίοδον,

ἀλλ' οἱ ἀτολμότεροι ἀπεκαρτέρουν πρὸ τοῦ χάους, τοῦ ἔμπροσθεν διανοιγομένου καὶ δὲν ἐδίσταζον, ἐν τῇ ἀπέλπιδι αὐτῶν ἠθικῇ καταστάσει, νὰ ριφθῶσιν εἰς τὴν ἐκουσίαν καταστροφὴν, εἰς τὴν αὐτοκτονίαν.

Οἱ ἱστορικοὶ παθολόγοι δὲν κατώρθωσαν ἔτι νὰ παραστήσωσι τὸ ψυχολογικὸν πρόβλημα τῆς τεταραγμένης ταύτης περιόδου ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ ἐννοίᾳ. Τί συνέβαινε ἐν τῇ συνειδήσει τῆς γενεᾶς ἐκείνης, ἣτις ἤρξατο ἤδη ἀτενίζουσα ἐπὶ τοῦ ἀπωτέρου ὀρίζοντος τοσαῦτα γοητευτικὰ ὄραματα, τοσαύτας χιμαιρικὰς ἐλπίδας, καὶ ἐν τούτοις δὲν ἐδίσταζε νὰ ἐκδιᾶσῃ τὸν θάνατον, νὰ προκαλέσῃ τὴν καταστροφὴν, νὰ ἐκμηδενισθῇ; Τὸ Νιρβανὰ τῆς Ἰνδικῆς θρησκείας δὲν ἦτο ἔτι γνωστὸν ἐν Εὐρώπῃ, οὐδ' ἡ ἀπαισιοδοξία τοῦ Schopenhauer καὶ τοῦ Leopardi εἶχε καταστήσῃ τοσοῦτους προσηλύτους· καὶ ἐν τούτοις ἀποθεθαρρημένα ἐκ τῶν περιπετειῶν τοῦ βίου πνεύματα ἀνεζήτουν ἐν τῷ Νιρβανᾷ τῆς καταστροφῆς τὸ ἄσυλον τῆς αἰωνίας μακαριότητος.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν προβλημάτων τοῦ ἀποιχομένου δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος κεῖται καὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο τοῦ πρὸς τὸν βίον κόρου, τοῦ καταλαβόντος τοσαύτας διανοίας, τοῦ διαταράξαντος τοσαύτας συνειδήσεις. Δὲν ἀποπειρῶμαι νὰ ὑποτυπώσω ὠρισμένην αὐτοῦ ἐξήγησιν. Αἱ ᾧδε ἀτάκτως ἐρριμμένα ὀλίγα σελίδες δύνανται νὰ συντελέσωσιν εἰς τοῦτο; Ἄγνοῶ. Ὅτι μόνον ὀφείλω νὰ εἶπω εἶνε, ὅτι οὐδέποτε ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος παρέστη ἡ ἐλπίς τοσοῦτον γοητευτικῇ, οὐδ' ἡ ὀδύνη τοσοῦτον καταστρεπτικῇ, ὅσον φθίνοντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος.

Ἐν κοινωνικῇ καταστάσει τεταραγμένη καὶ ἀνησύχῃ ἐμφανίζεται ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ γραμματολογίᾳ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὁ Βέρτερος τοῦ Γκαίτου. Ἦτο ἡ ἐκδήλωσις τοῦ συγ-

χρόνου πνεύματος συλλήβδην, ἢ μεμονωμένον αὐτῆς φαινόμενον ; Δὲν εἶνε δυσχερὲς νὰ ὀρισθῇ. Περίοδος, προπαρασκευάζουσα τὴν μεγάλην μεταμόρφωσιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμμερίζηται ἰδέας αὐτοκτονίας. Ἦτο ἡ ἐκδήλωσις τοῦ πνεύματος τοῦ ποιητοῦ, εἶδους Σχιαττερτῶνος, εἰσελθόντος εἰς τὸν κόσμον ὑπὸ οἰωνοὺς ἀπαισίους, οὐδαμοῦ τυγχάνοντος ἀρωγῆς καὶ ἀντιλήψεως καὶ ἐπὶ τέλος εὐρίσκοντος θεραπείαν ἐν τῇ αὐτοκτονίᾳ ; Ἦτο ὁ Βέρτερος, ὡς ὁ Φαῦστος, ἡ παράστασις τοῦ ἀνθρώπου, ζητοῦντος τὴν λύσιν τοῦ ἀνθρωπίνου προβλήματος, ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ δὲ νὰ λύσῃ αὐτὸ καταφεύγοντος εἰς τὸν θάνατον ;

Ἐπάρχουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ χρόνοι, ἐφ' ὧν πράγματι ἐπιπλανᾶται ἡ μοῖρα τοῦ θανάτου κατηφῆς καὶ ἀπαισία. Μία γενεὰ εἶπεν ἤδη τὸν λόγον αὐτῆς, τὸ ἄστρον τῆς διέγραψεν ἐν τῷ ἱστορικῷ ὀρίζοντι τὴν προωρισμένην τροχίαν καὶ καταβαίνει εἰς τὸν τάφον τῆς δύσεως καὶ τῆς αἰωνιότητος. Φοβεραί, πένθιμοι φωναὶ ἀκούονται, κραυγάζουσαι τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο : *Πὰρ ὁ μέγας τέθνηκεν !* καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ τί τέξεται ἢ ἐπιούσα. Ἐν τοιαύτῃ κρισίμῃ στιγμῇ οἱ τολμηροὶ ἐργάζονται ὑπὲρ τῆς δημιουργίας νέου κόσμου, ἀδιαφοροῦντες πότε οὗτος θέλει καταστῆ πραγματικότης, ἐνῶ οἱ ἄτολμοι κλίνουσι τὸν αὐχένα πρὸ τῆς πρώτης δυνάμεως, πρὸ τοῦ πεπρωμένου καὶ ἐπικαλοῦνται τὴν καταστροφὴν ὡς τὴν ὑπερτάτην ἀντίληψιν.

Παρέστη τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐν τῇ πληρεστάτῃ αὐτοῦ ἐννοίᾳ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ παλαιοῦ κόσμου, ἐν Ἑλλάδι κατ' ἐξοχὴν καὶ ἐν Ρώμῃ. Τότε ἤκμαζον οἱ Σκεπτικοί, οἱ Στωϊκοί, οἱ Ἐπικούρειοι, οἱ περὶ τὸν Ἀννίκεριν καὶ Θεόδωρον τὸν Κυρηναῖον, οἱ Πεισιθάνατοι, οἱ Συναποθανούμενοι, ἐν τῷ θεωρητικῷ καὶ τῷ πρακτικῷ βίῳ τῶν χρόνων

ἐκείνων. Ὁ θάνατος ἐκηρύσσετο σῶτειρα δύναμις τοῦ καταρρέοντος κοινωνικοῦ καθεστώτος. Ὁ μέγας Λουκρήτιος προσπαθεῖ νὰ παραστήσῃ τὸν θάνατον εὐάρεστον ἀνάγκην τοῦ πνεύματος, τέλος τῶν δεινῶν τοῦ σώματος. "Ἄφρον, ἐφώνει, ἂν δὲν εἶσαι πλέον εὐτυχής, ἂν δὲν δύνασαι νὰ εἶσαι τοιοῦτος, διατί δὲν ζητεῖς ἐν τῷ τέρματι τοῦ βίου τέρμα τῶν δεινῶν σου; Μάταιος κηρύσσεται ὑπ' αὐτοῦ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου. Ὅσον καὶ ἂν ἤθελε προσπαθήσῃ οὗτος νὰ καταστῇ εὐδαιμονέστερος, οὐδέποτε θὰ κατορθώσῃ τοῦτο. Ὁ βίος παρέρχεται τυπικός, μονότονος, ἐστερημένος διαφέροντος. θλίψιν μᾶλλον παρέχων ἢ ἡδονήν. Δυστυχέστερος δὲ θὰ ἦτο, ἂν ὁ βίος παρετείνετο ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰῶνων. Οὕτως ἐκδηλοῦται ἡ ἀποθέωσις καὶ ἡ κατάρρα τῆς πλήξεως, νοσταλγία πρὸς τι ἄγνωστον καὶ χιμαιρικόν, ὃ περ κατὰ τοσοῦτον καθίσταται προσφιλές καὶ ποθητόν, καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν δύναται νὰ εὕρῃ νέον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Τὸ σκοτεινὸν ποίημα τοῦ Λουκρητίου εἶνε ἡ γνησία ἐκδήλωσις τῶν αἰσθημάτων καὶ παθῶν τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, ἐν ᾧ πρωταγωνιστοῦσιν οἱ Κλαύδιοι καὶ οἱ Νέρωνες, αἱ Ἀγριππίнай καὶ αἱ Μεσσαλίνας, ἐν ᾧ πίπτουσι θύματα παντὸς ἀλιτηρίου ἢ ἀρετῆ, ἢ τιμῆ, τὸ καθῆκον· καὶ ἐν τούτοις τότε προφητεύει ὁ γλυκὺς Βιργίλιος, ὅτι *νέα τάξις πραγμάτων ἀγαγεῖνᾶται*. Ἄλλ' ἡ ἐκ τῆς καταστροφῆς ὀδύνη εἶνε μεγαλητέρα, ἢ ὥστε αἱ ἐλπίδες αὐταὶ τοῦ ἐρχομένου νέου κόσμου νὰ κατισχύσωσι τῶν μελαγχολικῶν αἰσθημάτων, ὑφ' ὧν κατατρύχονται τὰ ἐξοχώτατα τῶν πνευμάτων.

Ἐν τοιαύταις κοινωνικαῖς κρίσεσιν ἡ ζωὴ δὲν ἔχει ἀξίαν. Ὁ ἐπιφαινόμενος ἤδη ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς Χριστιανισμὸς ἐμπνέει τὰ εὐγενέστατα τῶν αἰσθημάτων, κρατύνει τὸ καθῆκον, ἀλλὰ δὲν κατορθοῖ νὰ πατάξῃ καθ' ὀλοκληρίαν τὴν

κρατούσαν νόσον. Οἱ μάρτυρες αὐτοῦ σπεύδουσι πρὸς τὸν θάνατον μετὰ τῆς αὐτῆς ὑπεροψίας καὶ καταφρονήσεως, μεθ' ἧς ζητοῦσιν αὐτὸν ὡς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν δεινῶν τοῦ βίου οἱ αὐτοκτονοῦντες Στωϊκοὶ καὶ Ἐπικουρῆοι, οἱ μαθηταὶ τῆς πεισιθανατικῆς σχολῆς.

* *
*

Αἱ τελευταῖαι δεκαετηρίδες τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος δὲν ἀποκαλύπτουσι βεβαίως καθ' ὅλοκληρίαν τὸν χαρακτῆρα τοῦτον τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἡ κοινωνικὴ αὐτοῦ ἀτμόσφαιρα δὲν εἶνε δηλητηριασμένη μὲ τὸ δηλητήριον τῆς Λοκούστης, μὲ τὴν ἀσέλγειαν τῆς Μεσσαλίνης, μὲ τὴν ἀποκολοκύνθωσιν τοῦ Κλαυδίου, μὲ τὴν θεατρικὴν ὑπόκρισιν τοῦ Νέρωνος, μὲ τὴν ἀνθρωπίνην κατάπτωσιν τοῦ Ἡλιογαβάλου. Καὶ ἐν τούτοις ἀνάλογα συμπτώματα ἐμφανίζονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, συμπτώματα κατὰ τοσοῦτον μισητότερα καὶ ἀποτροπαιότερα, καθ' ὅσον ἡ κοινωνικὴ συνείδησις τῶν χρόνων ἐκείνων αἰσθάνεται μείζον τὰ ἐπιβαλλόμενα αὐτῇ καθήκοντα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας. Αἱ τὸ ἐπίσημον καθεστῶς ἀντιπροσωπεύουσαι τάξεις ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις δὲν εἶνε ἠθικώτεραι τῶν ἐπισήμων τάξεων τῆς φθινούσης ρωμαϊκῆς κοινωνίας. Ἡ αὐλὴ τῆς Βερσαλλίας ἐπὶ Ἀντιβασιλείας καὶ αἱ αὐτὴν ἀπομιμούμεναι ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης αὐλαὶ ἐμπνέουσι τὴν ἀποστροφὴν τῶν ἠθικῶν στοιχείων, τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ δημιουργίας κρείττονος καθεστῶτος. Μεταξὺ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος εὐρίσκεται τὸ ἐνεστῶς ἄνευ τῆς ἐλαχίστης σημασίας, ὑπόδικον πρὸ τῆς ἱστορίας, ἦν μετ' ὀλίγον ὁ Σχίλλερρος θέλει ἐπονομάσῃ παγκόσμιον δικαστήριον, Νέμεσιν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐν τῇ τοιαύτῃ ἠθικῇ καὶ κοινωνικῇ συγχύσει τὰ δύο τιτάνεια πνεύματα τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν Γερμανίᾳ συγχρόνως σχεδὸν κηρύττουσι τὸν λόγον αὐτῶν. Ὁ Σχίλλερος γράφει τοὺς Ληστάς, τὴν ὑψηλὴν ταύτην διακήρυξιν πολέμου κατὰ τοῦ καθεστῶτος, τὴν ἄρνησιν τῶν ὑφισταμένων νόμων, ἐνῶ ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ καὶ συναγωνιστὴς σχεδιάζει ὑπὸ διάφορον πνεῦμα τὰ παθήματα τοῦ νέου Βερτέρου.

Οἱ Λησταὶ ἐκφράζουσι ἀπροκαλύπτως τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ, συντρίβοντος τὰ δεσμὰ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Βέρτερος ὑπὸ ποῖον ἐγράφη πνεῦμα; Ἐζήτησεν ὁ ποιητὴς νὰ παραστήσῃ τὸ σύγχρονον πνεῦμα, ἢ τὸ ἴδιον μόνον;

Ἀμφότερα βεβαίως, ἢ, ἵνα εἶπω καθαρώτερον, μίαν αὐτῶν ἥψιν.

Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἠσθάνθη παροδικῶς ἄνευ ἀμφιβολίας τὴν ὀδύνην τῆς καταστροφῆς, ἣτις μοιραίως ἐπέκειτο ἐπ' αὐτῆς. Ὅσον καὶ ἂν ἐπόθει τὴν καταστροφὴν ταύτην, δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἀλγήσῃ πρὸ τῶν ἐρειπίων, ἅτινα πανταχοῦ ἐξεδηλοῦντο, ἄγνωστον ἐκ ποίας αἰτίας. Ἡ ἐπὶ τούτοις θλιψίς προσέβαλε κατ' ἐξοχὴν τὸν ἠθικὸν ὀργανισμόν τῶν χιμαιρικωτάτων πνευμάτων, μὴ δισταζόντων νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὸν θάνατον πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν δεινῶν τοῦ βίου. Πόσαι νέαι ὑπάρξεις δὲν συνετρίβησαν προώρως, δὲν κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἢ δὲν προυκάλεσαν αὐτόν, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξηγήσωσι φαινόμενά τινα τοῦ ἠθικοῦ βίου πραγματικώτερον καὶ ἀνθρωπινώτερον, νὰ κατανοήσωσι τὸν σύγχρονον κόσμον, τὰς ἀληθείας αὐτοῦ καὶ τὰς πλάνας; Ἡ ἐξωτερικὴ ἀφορμὴ τοῦ θανάτου αὐτῶν εἶνε φαινομενικὴ μόνον, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς αἷτιον ἔκειτο ἐν αὐτῇ τῇ κοινωνικῇ καταστάσει, ἧς

θύματα ἐτύγχανον οὗτοι ἄνευ ἐλευθέρας αὐτονομίας καὶ αὐτοσυνειδησίας.

Βεβαίως ὁ ποιητὴς τοῦ Βερτέρου ὑπέστη ἐν τῇ πρώτῃ νεότητι τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ πάθη τῶν χρόνων αὐτοῦ, τὴν ἐργασίαν αὐτῆς πρὸς τὴν κτῆσιν νέου κόσμου, ἀλλ' ἔσχεν ἐν τῷ βίῳ καὶ στιγμὰς ἀπογνώσεως καὶ μελαγχολίας, ὑφ' ἧς ἐθερίσθησαν οὐκ ὀλίγαι ἐπίλεκτοι καὶ εὐγενεῖς φύσεις.

* *
*

Ἡ ἱστορία τοῦ νέου Ἰερουσαλήμ, ἡ αὐτοκτονία αὐτοῦ, ἄνευ λόγου σχεδὸν οὐσιώδους, εἶνε τὸ πλαίσιον τῆς συνθέσεως τοῦ Βερτέρου. Ἄλλ' ἡ ἔμπνευσις εἶνε ἐπίδρασις ἰδεῶν τινων καὶ ροπῶν συγχρόνων, εἶνε ἡ ἐκδήλωσις ἐπεισοδίου ἐκ τοῦ βίου τοῦ Γκαίτου.

Εἶπον ἄνωτέρω, ὅτι πᾶσα ἱστορικὴ περίοδος ἐξασκεῖ μυστηριώδεις, ἀνερμήνευτον κράτος ἐπὶ τῶν πνευμάτων· δὲν λέγω, ὅτι τὸ κράτος τοῦτο εἶνε ἀπόλυτον, οὐχ ἥττον δὲν εἶνε καὶ ἐστερημένον πάσης σημασίας.

Φιλοσοφικῶς ἐξεταζομένη ἡ περίοδος ἐκείνη, παρὰ τὸ τιτάνειον αὐτῆς πνεῦμα, τὴν ζωὴν καὶ τὴν δραστηριότητα, παρίστησι καὶ τινὰ συμπτώματα νοσηρᾶς καταστάσεως. Αὕτη καταφαίνεται ἐν ταῖς δύο καθαρωτάταις ἐκδηλώσεσι τοῦ πνεύματος, ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῇ μυθιστοριογραφίᾳ, ποικιλοτρόπως. Βαθυτάτη μελαγχολία ἐπικρατεῖ ἐν τισι πνευματικοῖς δημιουργήμασι τῶν χρόνων ἐκείνων. Νομίζεις, ὅτι ὑπάρχει πλήμμυρα δακρύων μετ' ἀκατανοήτου σπατάλης· ἡ εὐαισθησία ἐκδηλοῦται μέχρι κόρου. Καὶ ταῦτα ἄνευ δικαιολογίας, ἄνευ ἐννοίας. Ἀφ' ἑτέρου τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα εἶχεν ἐκλίπη καθ' ὀλοκληρίαν ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως· οὐδε-

μία ἠθικὴ τάξις ἐφαίνετο τοσοῦτον ἰσχυρά, ἵνα προσελκύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην· οὐδεμία φιλοσοφικὴ μέθοδος παρίσταται ἱκανὴ πρὸς λύσιν οἰουδήποτε προβλήματος.

Ἐκ τῆς τοιαύτης καταστάσεως μόνον ἡ ἐπανάστασις δύναται νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἀναστηλοῦσα χάριν αὐτοῦ νέα ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ ἰδεώδη, καθιεροῦσα νέαν πίστιν καὶ ποίησιν.

* *
*

Ὁ Γκαίτης, νεαρὸς ἔτι, μόλις ἄγων τὸ εἰκοστὸν τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας, εἶχε δημοσιεύσῃ πρό τινος τὸ πρῶτον αὐτοῦ δραματικὸν δοκίμιον, τὸν *Götz von Berlichingen*. Ἦτο ἡ ἀποθέωσις τοῦ ἐκπνεύσαντος ἱπποτισμοῦ τοῦ μέσου αἰῶνος ὁ *Σιδηρόχειρ* ἦρωσ τοῦ ποιητοῦ. Σύνθεσις ἰσχυρά, βαίνουσα ἐπὶ καινοφανῶν αἰσθητικῶν τρίβων, ἦτο ἐπόμενον, ὅτι θὰ ἐξέπλησσε τὸν γερμανικὸν κόσμον. Ὁ Λέσσιγκ ἔθηκε τὰ θεμέλια τοῦ οἰκοδομήματος, ὁ δὲ Γκαίτης ἤδη καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Σχίλλερὸς θεμελιούσι. Τὸ γερμανικὸν κοινὸν ἐπηυφήμησεν ἐπὶ τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ *Σιδηρόχειρος Ἰππότου*. Καὶ ἂν δὲν εἶχε συγγραφῇ καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς δραματικῆς τέχνης, εἴτε τῆς ἀρχαίας, εἴτε τῆς νεωτέρας, ἐκέκτητο ἐν τούτοις τὴν ἰσχὺν τῆς συλλήψεως καὶ τῆς ἐκφράσεως, ἧς χάριν ὁ κριτικὸς ὑφείλει νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἐκτροπὴν τοῦ ποιητοῦ ἀπὸ τῶν δεδομένων δραματικῶν κανόνων.

* *
*

Ὡς σπουδαστὴς ὁ Γκαίτης ἐν Στρασβούργῳ εἶχε γνωρίσῃ τὴν θυγατέρα πτωχοῦ ἱερέως. Ἦτο αὕτη πρότυπον καλλονῆς καὶ ἀγαθότητος. Ὁ Γκαίτης συνελήφθη ἐν τῇ παγίδι,

ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοῦ συνελήφθη ἡ Φρειδερίκη. Ὁ ἔρωσ τῶν δύο νεαρῶν ὑπάρξεων ἀποτελεῖ μυθιστόρημα. Ἐλαβε τὴν λύσιν, ἣν λαμβάνουσι συνήθως οἱ ἐρωτικοὶ σύνδεσμοι, οἱ πρωίμως ἐκδηλούμενοι μεταξὺ ὄντων ἀνομοίου κοινωνικῆς τάξεως. Οὗτος καὶ ἐκείνη ἔσονται τὸ θῦμα τῆς ἀστόχου ταύτης συμπαθείας, ἐν ἣ περιπτώσει ἀποκρούουσιν αὐτὴν αἱ κοινωνικαὶ συνθῆκαι, ὁ τῦφος τῶν γονέων, αἱ ἐπιπλήξεις τῶν φίλων. Ὁ Γκαίτης ἦτο υἱὸς πατρικίου τοῦ Φραγκοφορτίου καὶ ἡ Φρειδερίκη θυγάτηρ ἱερέως χωρίου παρὰ τὸ Στρασβουῦργον. Σήμερον γάμος μεταξὺ δύο τοιούτων ὄντων εἶνε ἀνεκτὸς μόλις· κατὰ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ἐθεωρεῖτο σκανδαλώδης, καὶ μάλιστα ἐν Γερμανίᾳ.

Τὸ μυθιστόρημα ἔληξεν, ὡς λήγουσιν ἅπαντα τὰ νεανικὰ μυθιστορήματα. Ὁ Γκαίτης ἀπῆλθε τοῦ Στρασβούργου, ζητῶν δάφνας καὶ νέα θύματα, ἐμπνεύσεις καὶ ὀρίζοντας, ἡ δὲ Φρειδερίκη, ἡ τρυφερὰ Ἀλσατιανή, ἔμεινεν ἐν τῷ χωρίῳ μετὴν μνήμην τρυφεροῦ ἔρωτος, οἷον εἰ ἐγκαταλελειμμένη. Ὁ Γκαίτης ἠσθάνθη ἐπωδύνως τὸν χωρισμὸν τοῦτον, ἀλλ' ἦτο πρακτικὸς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς νεότητος. Οὕτως ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἡ παρθένος τοῦ *Sesenheim* ἀντικατέστη δι' ἑτέρας, τῆς Καρλόττης Buff. Ἐζήτει λήθην· καὶ δυστυχῆς ἔρωσ δύναται νὰ ἐκδιωχθῇ μόνον δι' ἑτέρου ἔρωτος. Ταῦτα διδάσκει τὸ ἐγκόλπιον τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου καὶ τοῦτο ἐφήρμοσεν ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ σὺν τοσοῦτοις ἄλλοις καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ Βερτέρου. Ἡ Φρειδερίκη ἦτο τύπος αἰσθηματικῆς Γερμανίδος, τὸναντίον δὲ ἡ Καρλόττα διακρίνεται ἐπὶ πρακτικῷ πνεύματι. Ἡ μὲν πρώτη ἦτο νύμφη, ἡ δὲ δευτέρα οἰκοδέσποινα. Θανούσης τῆς μητρὸς, εἶχεν ἀναλάβῃ ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ τὴν φροντίδα τοῦ οἴκου καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν ἀδελφῶν. Περιπλέον ἦτο μεμνηστευμένη μετὰ

τινος γραμματέως πρεσβείας. Ὁ Γκαίτης ἐγνώρισεν αὐτὴν τυχαίως ἐν τινι ἐξοχικῷ χορῷ, ἐθαύμασε τὰς ποικίλας αὐτῆς γνώσεις καὶ ἐπλήγη μετ' ὀλίγον ἐκ τῆς ὠραιότητος τῆς κόρης, ἵνα λησμονήσῃ τέλεον τὴν Φρειδερίκην.

Δυσχερὲς γὰρ εἶπεν τις μέχρι τίνος σημείου εἶχον ἐκδηλωθῆ τὰ νέα ἐρωτικά αἰσθήματα τοῦ Γκαίτου. Ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, ὅτι ἡ σχέσηις αὐτοῦ μετὰ τῆς Καρλόττης περιωρίσθη μόνον ἐντὸς τῶν ὄρων τῆς τιμιότητος. Τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι ὁ ποιητῆς ἐπὶ τινα χρόνον ἦτο εἰς τῶν οἰκειοτάτων τῆς οἰκογενείας, φίλος τοῦ μνηστῆρος καὶ οὐδὲν ἕτερον. Ἐπίσης βέβαιον εἶνε, ὅτι προσεπάθει γὰρ κατορθώσῃ τὴν λήθην τῆς Φρειδερίκης. Ἐν ταῖς κρίσεσι δ' αὐτοῦ ταύταις εἶνε γνωστόν, ὅτι ἠσπάζετο τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμοιοπαθητικῆς μεθόδου: *Similia similibus!*

Ἐν τῷ κύκλῳ τῶν φίλων τοῦ οἴκου τῆς Καρλόττης εὐρίσκετο ξανθός, ὠχρός, μελαγχολικός νεανίας, υἱὸς διαμαρτυρομένου ἱερέως. Ἦτο καὶ οὗτος γραμματεὺς πρεσβείας μικροσκοπικοῦ κράτους. Ἐκέκτητο ἀξίαν τινά, εἶχεν εὐρείαν μάθησιν, ἦτο ψυχρὸς παρατηρητῆς τῶν περὶ αὐτόν. Ἀλλὰ φύσει ἀποκλίνων πρὸς τὴν μελαγχολίαν, πλέον ἢ ἀπαξ ἐσκέφθη ν' αὐτοκτονήσῃ καὶ δι' ἐπιχειρημάτων ἐζήτην ν' ἀποδείξῃ τὴν λογικὴν τῆς αὐτοκτονίας. Ἡ δὲ κατατρύχουσα αὐτόν μελαγχολία ἔτι μᾶλλον ἐξεδηλώθη μετὰ τὸν ἔρωτα, ὃν ἠσθάνθη πρὸς τὴν σύζυγον φίλου. Τὸ δυστυχὲς τοῦτο πάθος ἐτάραξε τὸν ἐγκέφαλον αὐτοῦ. Ἡμέραν δὲ τινα ὁ δυστυχὴς ἔθηκε τέρμα εἰς τὰ φανταστικά δεινὰ τοῦ βίου.

Ὁ Γκαίτης εἶχε γνωρίσῃ πρὸ καιροῦ κατὰ πρῶτον τὸν νέον τοῦτον ἐν Λειψία, ἐνθα εἶχον συσπουδάσῃ. Ἦσαν ἀντίθετοι χαρακτῆρες, τούτου δ' ἕνεκα ἡ σχέσηις αὐτῶν δὲν κατέστη στενὴ οὐδ' ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, οὐδέ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ

οίκῳ τῆς Καρλόττης. Ἄλλ' ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου τοῦ δυστυχοῦς νέου κατετάραξεν αὐτὸν καὶ βαθέως ἔθλιψεν ἐν ταῖς στιγμαῖς μάλιστα ἐκείναις τοῦ νέου πρὸς τὴν Καρλόττην ἔρωτος, ἔρωτος παρεμφεροῦς ὑπὸ τινὰς ἐπόψεις πρὸς τὸν τοῦ Ἱερουσαλήμ.

« Ὁ δυστυχὴς Ἱερουσαλήμ, ἔγραφεν ὁ Γκαίτης πρὸς τινὰ τῶν φίλων. Ἡ εἶδησις τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὑπῆρξε δι' ἐμέ φοβερά καὶ ἀπροσδόκητος ». Ἦτο ἐπόμενον νὰ καταταραχθῇ ὁ νεαρός ἐρωτόληπτος ἐκ τοῦ τραγικοῦ τούτου γεγονότος. Μὴ δὲν διετέλει καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὰς αὐτὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μετὰ τοῦ αὐτοκτονήσαντος συνθήκας; Δὲν ἔβλεπε τὴν Καρλόττην, τὴν Λότταν, ὡς ἐκάλει αὐτήν, διεκφεύγουσαν ὀριστικῶς τῆς ἐρωτικῆς αὐτοῦ γοητείας καὶ ὑπανδρευομένην μετὰ τοῦ μνηστῆρος; Ὑπῆρξε τραγικωτάτη ἡ κρίσις ἐκείνη ἐν τῷ βίῳ τοῦ ποιητοῦ. Αὐτός, ὁ ἐγκαταλιπὼν τὴν Φρειδερίκην, ἀπέτινεν ἤδη τὰ ἀντίποινα καὶ ἐγκατελείπετο ὀριστικῶς ὑπὸ τῆς Καρλόττης. Ὅσον ἰσχυρά, ὅσον ἀδάμαστος καὶ ἂν εἶνε ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἀδύνατον νὰ μὴ καταβληθῇ, νὰ μὴ ὑποκύψῃ ἐπὶ τινὰς στιγμάς. Ἡ τραγωδία αὕτη ἐσπάραξε τὴν καρδίαν τοῦ Γκαίτου. Ἐνόμισεν, ὅτι ὑπέστη τὴν καταδίκην τοῦ Ἱερουσαλήμ· ὅτι ἡ εἰμαρμένη τοῦ ἀτυχοῦς νέου πλανᾶται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ.

— Νὰ ζῆς, ἢ νὰ μὴ ζῆς. Πόσοι δὲν συνήντησαν ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν τὸ φοβερὸν πρόβλημα! Νὰ ζῆς μόνος, ἔρημος, ἐξουδενωμένος, κατεσπαραγμένος τὴν καρδίαν· νὰ ζῆς, ὑφιστάμενος τὸν οἶκτον καὶ τὸν σαρκασμὸν τῶν ἀνθρώπων. Κρεῖττον νὰ μὴ ζῆς. Δὲν εἶνε τοῦτο τὸ πρόβλημα τοῦ Ἀμλέτου, εἶνε τὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, παλαιούσης ἐν τῷ δυσχερεῖ ἀγῶνι τοῦ βίου, πιπτούσης ἢ ἐγειρομένης, νικώσης ἢ νικωμένης.

Εἶνε τὸ πρόβλημα τοῦ Βερτέρου. Πρὸ τῆς ὀδύνης τῆς ἐρω-
τικῆς ἐγκαταλείψεως, ἄλλοι θὰ ἐζήτουν τὴν λήθην καὶ τὴν
παρηγορίαν, ὁ δὲ Γκαίτης ἐν τῇ εὐρέσει ἄλλου ἔρωτος. Ὁ
Ἰερουσαλήμ ἐζήτησεν αὐτὴν ἐν τῇ ἐκουσίᾳ καταστροφῇ.

Θάνατος καὶ θάνατος, θάνατος ἠθικός καὶ θάνατος φυσι-
κός. Ὀλίγα ἔτη πρότερον, ἢ ὕστερον. Ἡ καταστροφή ἔσται
πάντοτε ἀναπόφευκτος· θὰ ἐπέλθῃ. Εἶνε τάχα εὐγενέστερος,
λογικώτερος, προτιμότερος ὁ θάνατος ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ μα-
ρασμοῦ, ὑπὸ τὴν κατάπτωσιν τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν δυνά-
μεων, ἢ ὁ ἐξ ἀπίνης δι' ἐνὸς ἐγχειριδίου, δι' ἐνὸς πυροβόλου;

Ἴδού τὸ πρόβλημα.

Γινώσκω, ὅτι ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ὁ ἀγὼν· γινώ-
σκω, ὅτι ὁ ἀγὼν εἶνε ὁ μέγιστος τῶν παραγόντων τῆς φυσι-
κῆς καὶ ἠθικῆς ἐξελιξέως τῶν κοινωνιῶν. Ἄλλ' ὅτε αἱ φυσι-
καὶ καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις ἐγκαταλίπουν τὸν ἄνθρωπον, τίς ἡ
χρεία τοῦ βίου; Ὅτε ὁ Λεωνίδα δὲν ἔχει δυνάμεις ν' ἀντα-
γωνισθῇ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, εἶν' ἐγκλημα, ἂν αὐτοκτονήσῃ, ἂν
δώσῃ τέρμα εἰς δυστυχῆ καὶ ἄχρηστον ὑπαρξιν; Ὁ ἠθικο-
λόγος συμβουλεύει τὴν ἐγκαρτέρησιν. Ἄλλ' αὕτη ὑποθέτει
σχετικὸν χαρακτῆρα. Ἐν δ' ἐναντίᾳ περιπτώσει;

Τούτων τῶν λόγων ἕνεκα ὁ Γκαίτης φρονεῖ τὸν Βέρτε-
ρον. Ἐζήτησε νὰ παραστήσῃ τὴν φυσιολογικὴν ἀλήθειαν
κοινωνικοῦ δεδομένου. Ἡ παθολογία, ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτῆς
ἐννοίᾳ, εἶνε κλάδος τῆς φυσιολογίας, ἐπὶ τε τῶν φυσικῶν καὶ
ἠθικῶν ὀργανισμῶν. Ὁ Γκαίτης, συνθέτων τὸν Βέρτερον, δὲν
εἶχεν ἐνώπιον ἑαυτοῦ τυχαῖόν τι, μεμονωμένον γεγονός, τρα-
γικὸν ἐπεισόδιον ἐνὸς ἀνθρώπου· ἀλλ' ἔβλεπε πρὸ ἑαυτοῦ σύμ-
πτωμα τῆς συγχρόνου κοινωνικῆς παθολογίας.

Ἠμάρτησε, συνθέσας ἐν καλλιτέχνῃμα;

Οὐδεὶς παρατηρητῆς τῶν κοινωνικῶν φαινομένων δύναται

νά ισχυρισθῆ τοῦτο. Ἡ αὐτοκτονία ἔχει τι τὸ ἀπεχθές, τὸ ἄνανδρον κατὰ τὰς κοινωνικὰς προλήψεις, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἡ ἀποτυχία, εἴτε ἐπὶ τοῦ σταδίου τοῦ ἔρωτος, εἴτε ἐπὶ ἄλλου σταδίου, δὲν ἔχει τι τὸ γελοῖον;

Ὁ Γκαίτης διὰ τοῦ Βερτέρου ἀνέπτυξε κοινωνικὴν ἀλήθειαν, παθολογικὴν εἰκόνα, κατὰ πρῶτον λόγον τῶν χρόνων αὐτοῦ, κατὰ δεύτερον δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ καρδίας.

* *
*

Τὸ βιβλίον ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει 1774. Ἐν τῶν πρώτων αὐτοῦ ἀντιτύπων, μετὰ συγκινητικωτάτης ἐπιστολῆς, ἀπεστάλη πρὸς τὴν Καρλότταν· παλαιῶν ἡμερῶν ἀνάμνησις.

Ἄπαν τὸ εὐρωπαϊκὸν δημόσιον κατελήφθη ἐξ ἐκπλήξεως ἐπὶ τῇ δημοσιεύσει τοῦ βιβλίου. Δὲν ἦσαν οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι ἀσυνείθιστοι εἰς τοιαύτας ἐκπλήξεις· καὶ ὅμως τὸ βιβλίον τοῦ Γκαίτου συνετάραξε πάντας. Ὁ ποιητὴς περιέγραψεν οὐχὶ ἀτομικὰ, ἀλλὰ σύγχρονα κοινωνικὰ αἰσθήματα. Ἐντεῦθεν ὁ Γκαίτης ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἦτο γνωστὸς ἰδίᾳ ὡς ὁ ποιητὴς τοῦ Βερτέρου.

Ἡ ἀνάλυσις τοῦ Βερτέρου εἶνε ἀνάλυσις τῆς μελαγχολίας. Θέμα καὶ δυσχερὲς καὶ ἄσκοπον. Μόνον ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ εἶνε ἡ πραγματικωτάτη ἀνάλυσις. Ὅποια γλῶσσα ἐν αὐτῷ, ὅποιον ὕφος, ὅποια ἄρμονία ἐν τῇ ἐκφράσει, εὐγένεια ἐν τῇ ἀπλότητι, ἥτις περιβάλλει τὰς ἐν τῷ βιβλίῳ ἀφθόνως ἐγκατεσπαρμένας ἰδέας! Συνήθως διηγῆσαι μελαγχολίας ξένων προσώπων δὲν εἶνε πρόσφοροι, ἵνα διεγείρωσι συμμετοχὴν· καὶ ὅμως συμπαθοῦμεν πρὸς τὸν Βέρτερον. Διότι τὸ πάθος αὐτοῦ εἶνε φυσικόν, ἀνθρώπινον, κοινωνικόν. Ὁ αἰὼν ἐκεῖνος ἀπεμακρύνθη ἀφ' ἡμῶν· ἀλλ' ἡ ἀνθρωπίνη φύσις κατὰ τύ-

πους μόνον μεταβάλλεται, κατ' οὐσίαν δὲ διατελεῖ ἡ αὐτὴ πάντοτε ἐν τῇ φορᾷ τῶν αἰώνων.

* *
*

Ἡ κοινωνικὴ δυσἀρέσκεια, ἣτις καταλαμβάνουσα ἐνίοτε τοὺς ἀνθρώπους περιόδου τινός, δημιουργεῖ θύματα καὶ μάρτυρας, εἶνε ἢ κεκρυμμένη ἰδέα ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοῦ Βερτέρου. Κατὰ τύπους μόνον εἶνε οὗτος ὁ ἥρωσ τοῦ ποιήματος· κατ' οὐσίαν εἶνε ἅπαντες οἱ σύγχρονοι, σύμφωνοι καὶ ἀντιφρονοῦντες, ἐχθροὶ καὶ φίλοι. Ψυχὴ δεσμῶτις, μὴ δυναμένη νὰ διαρρήξῃ τὰ δεσμὰ αὐτῆς, ν' ἀνέλθῃ εἰς τὸν ἐλεύθερον αἰθέρα τῆς πνευματικῆς ἀπολαύσεως, νὰ εἶπῃ τὸν λόγον αὐτῆς, ὑποκύπτει πάλιν ἐλευθέρᾳ, διότι δὲν ἀπεδέχθη γεγονότα, περιορίζοντα τὴν ἐλευθέραν ἐκδήλωσιν τῶν μυχιῶν αὐτῆς πόθων. Ὑπάρχουσι περιστάσεις, καθ' ἃς εἶνε ἐπίσης ἐλεύθερος ὁ προσφέρων εἰς ἑαυτὸν τὸν θάνατον, ἵνα μὴ δουλωθῇ ὑπὸ τῶν κοινωνικῶν προλήψεων, ὅσον καὶ ὁ ἀνερχόμενος εἰς τὰ ὄρη, ἵν' ἀναπνεύσῃ τὸν ἀδούλωτον ἀέρα αὐτῶν καὶ κηρυχθῇ δημοσίᾳ ἐχθρὸς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἣτις τὸν ἀδικεῖ, ἣτις συντρίβει τὰς φυσικὰς καὶ ἠθικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ἣτις τὸν ἐξευτελίζει.

Τοῦ τοιοῦτου ἠθικοῦ προβλήματος εἶνε παράστασις ὁ Βέρτερος, λήγοντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος.

Οἱ ἠθικολόγοι τῶν χρόνων ἐκείνων διεμαρτυρήθησαν, ἀλλὰ τὸ μέγα δημόσιον ἀπεδέχθη μετ' εὐμενείας τὸ βιβλίον. Ὁ ὑπέρτερος τῶν συγχρόνων αὐτοῦ Λέσσιγκ, ὁ κλασικὸς καὶ ἑλληνικώτατος τεχνοκρίτης τοῦ Λαοκόοντος, ὕμνητῆς τοῦ χρυσοῦ μέτρου ἐν τῇ ἑλληνικῇ τέχνῃ, τῆς φυσικῆς εὐρυθμίας καὶ τῆς ἠθικῆς ἡρεμίας, διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς αὐτοκτονίας

του Βερτέρου, χαρακτηρίσας αὐτὴν ὡς ἐστερημένην ἠθικῆς βίας καὶ αἰσθητικῆς ἀληθείας· καὶ ἐπεκαλέσθη τὰς περὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἀρχαίας ἑλληνικὰς καὶ ρωμαϊκὰς θεωρίας πρὸς πίστωσιν τῶν λόγων αὐτοῦ. Ἐπελάθετο ἐν τούτοις ὁ φιλόλαρχος ἐρευνητὴς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ Ρώμης, τῶν κατὰ τὰς αὐτοκτονίας τῶν τελευταίων μεγάλων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ Ρώμης, τῶν θεωριῶν περὶ θανάτου τῶν Στωϊκῶν, τῶν Ἐπικουρείων, τῶν Πεισιθανάτων, ἢ τῶν *Συναποθαγουμένων* τῆς ἀλεξανδρινῆς περιόδου.

Ἄλλ' ἐπὶ μισοβερτερισμῷ διέπρεψεν ἰδίᾳ ὁ γνωστὸς ἐν Βερολίῳ συγγραφεὺς Nicolai, εἰς τῶν ἡρώων τοῦ τότε ἀκμάζοντος ὀρθολογισμοῦ. Διὰ παρωδίας, φερούσης τὴν ἐπιγραφὴν « Αἱ τέρψεις τοῦ νέου Βερτέρου », ἀπεπειράθη νὰ ἐξευτελίση τὸ βιβλίον τοῦ Γκαίτου. Ἡ σάτυρα τοῦ Νικολάη καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνταχθέντων ἀντιπάλων ἐν τῷ κατὰ τοῦ Βερτέρου ἀγῶνι ἐκράτυνε μᾶλλον τὴν δημοτικότητα τοῦ βιβλίου ἢ ἐμείωσεν αὐτὴν. Ὅτε μία ἱστορικὴ περίοδος βλέπει ἐν τινὶ βιβλίῳ τὴν κοινωνικὴν αὐτῆς εἰκόνα, τὰ ὄνειρα, τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται, τὸ βιβλίον ἐκεῖνο ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ. Ἴσως τοῦτο αἰσθητικῶς μὲν δὲν εἶνε τέλειον ἀληθές, κοινωνικῶς δ' ἐπιλήψιμον, ἐνσπεῖρον τὴν μελαγχολίαν καὶ τὸν ἀπελπισμόν· οὐχ ἤττον τυγχάνει ἢ ὑποτύπωσις πραγματικῆς καταστάσεως καὶ ὡς τοιοῦτον δὲν δύναται ἢ νὰ μελετηθῇ καὶ νὰ ἐγκριθῇ. Ὁ τεχνοκρίτης ὀφείλει νὰ ἐξετάσῃ μόνον κατὰ πόσον ὁ ποιητὴς ἐπέτυχεν εἰς τὴν ζωγραφίαν, κατὰ πόσον ἡ ψυχολογικὴ αὐτοῦ γραφὴς ἀπετύπωσεν ἐπὶ τοῦ πίνακος κοινωνικὴν τινὰ ἀλήθειαν, ἥτις μόνη δικαιούται νὰ ἀποτυπωθῇ, ἀδιάφορον ὑπὸ ποίαν εἰκόνα.

* *

*

Τὸ πρόβλημα τοῦ Βερτέρου ἔτι μᾶλλον διαλευκάζεται, ὅταν παρακολουθήσωμεν τὴν μετὰ ταῦτα ἐξέλιξιν τῆς γραμματολογίας ταύτης τῆς μελαγχολίας, ἰδίᾳ κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Οὐδεὶς θέλει ἰσχυρισθῆ βεβαίως σήμερον, ὅτι ὁ Βέρτερος τοῦ Γκαίτου παρέσχε τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὸν ἀπαίσιον ἐκεῖνον ὕμνον τοῦ ἀπελπισμοῦ καὶ τῆς αἰωνίας ὀδύνης, ἣν ἐξέπεμψαν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον τосαῦτα ἐπίλεκτα πνεύματα. Οὐδ' ὁ Ρεναῖος, οὐδ' ὁ "Ομπερμανν, οὐδ' ὁ 'Αδόλφος, οὐδ' ὁ 'Ιάκωβος "Ορτης, ἵνα μνημονεύσω τῶν γνωστοτέρων ὀνομάτων, ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τοῦ Βερτέρου, ἀλλ' ἦσαν δημιουργήματα πόθων, αἰσθημάτων, ἰδεῶν τινῶν τοῦ αἰῶνος, οὗ ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἀναστάσις δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ καταλίπη ἐπαισθητὰ ἴχνη ἐπὶ τῆς φαντασίας καὶ τῆς καρδίας. Ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ ἱστορικῇ καταστροφῇ, ἣτις ἐξεδηλώθη κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος, ἦτο ἐπόμενον πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐκπεπληγμένοι ἐπὶ τῷ τεραστίῳ τούτῳ φαινομένῳ, νὰ συνδέσωσι τὰ μεγάλα κοινωνικὰ πάθη πρὸς τὰ ἴδια ἑαυτῶν, νὰ μελαγχολήσωσι, νὰ κλαύσωσι, νὰ καταρασθῶσιν, ἀφοῦ οὐδαμοῦ εὔρισκον ἐλπίδα καὶ παραμυθίαν.

Τὸ *Τέκνον* τοῦ αἰῶνος, ὁ ποιητὴς τοῦ Ρόλλα, παρωμοίασε τὴν νόσον ταύτην πρὸς ἀσιατικὴν πανώλην, εἰσβαλοῦσαν εἰς Εὐρώπην, ἐκλέξασαν δὲ τὰ θύματα αὐτῆς μεταξὺ τῶν ἐκλεκτοτάτων πνευμάτων. "Ἄλλοι διεξέφυγον τοὺς ἐναγκαλισμοὺς αὐτῆς, προσκαίρως μόνον ὑποστάντες τὴν δηλητηρίασιν. Οὕτως ὁ Γκαίτης, οὕτως ὁ Σατωβριάνδος, οὕτως ὁ Βενιαμίν

Κωνσταντίος, ὁ Φόσκολος, οἱ πλεῖστοι τούτων ταχέως ἀπολυμανθέντες, καθαροὶ δὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν εἶτα εἰσελθόντες εἰς τὰ εἰρηνικὰ ἄσυλα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἢ εἰς τὰ ἱερὰ ἄδυτα τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἄλλ' οὐκ ὀλίγοι ὑπέκυψαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς νόσου καθ' ἅπαντα αὐτῶν τὸν βίον, συντριβέντες ὑπὸ τὸ κράτος τῶν παθῶν, ἅτινα ἐπλήρουν τὴν συνείδησιν τοῦ αἰῶνος, καὶ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ὁποίων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διεκφύγωσιν, εἴτε ἔνεκα ἀτομικῆς ιδιοσυγκρασίας, εἴτε ἔνεκα ἄλλων κοινωνικῶν, πολιτικῶν ἢ ἔθνικῶν λόγων. Οὕτω συνετρίβησαν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς παγκοσμίου ὀδύνης οἱ εὐγενέστατοι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον τύποι τῆς μελαγχολίας, ὁ Βύρων καὶ ὁ Λεοπάρδης, ὁ μὲν ἀπολεσθεὶς προώρως ἐν εὐγενεστάτῳ ἔθνικῳ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνι, ὁ δὲ καταβληθεὶς σὺν τῷ χρόνῳ ὑπὸ τὸ βάρος τῶν δεινῶν τῆς ἰδίας ψυχῆς καὶ τῆς ἰδίας πατρίδος.

* *
*

Ἄρχαῖοι καὶ νεώτεροι ἠθικολόγοι κατεδίκαν τὴν νόσον ταύτην τοῦ Βερτέρου, τὴν αὐτοκτονίαν, διὰ λογικῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιχειρημάτων. Σημειώσας τὰ προηγούμενα, ἠκιστα ἐσκέφθην νὰ ἀναλάβω τὴν ἀνάλυσιν θέματος, ὃ περ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις θεωρῶ μάταιον. Μεθ' ὅσα καὶ ἂν διδάσκωσιν οἱ ἱεροκήρυκες καὶ οἱ ἠθικολόγοι, ἡ αὐτοκτονία εἶνε παροδικὸν σύμπτωμα νοσηρᾶς κοινωνικῆς καταστάσεως, ἐξωθούσης μελαγχολικοὺς τινὰς χαρακτῆρας εἰς τὴν ἰδίαν καταστροφὴν. Ἡ στατιστικὴ τῶν παθολογικῶν φαινομένων τοῦ κοινωνικοῦ βίου διδάσκει, ὅτι συνήθως ἐπαναλαμβάνεται κατ' ἔτος ἐν ἐκάστη χώρᾳ ὑπὸ τὰς αὐτὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κοινωνικὰς συνθήκας ὠρισμένος ἀριθμὸς

αὐτοκτονιῶν ἔνεκα μυρίων αἰτίων. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος αὐξάνει ἢ μειοῦται βεβαίως πολλάκις, ἔνεκα εἰδικῶν περιστάσεων, ἃς οὐδεὶς δύναται νὰ ὀρίσῃ ἐκ τῶν προτέρων. Ποῦ ἔγκειται ἡ αἰτία αὕτη τῶν αὐτοκτονιῶν; ἐν τῷ φυσικῷ ἢ ἐν τῷ ἠθικῷ ὀργανισμῷ τοῦ ἀνθρώπου; ἐν τῇ ἐπιρροῇ τοῦ κοινωνικοῦ περιέχοντος, ἢ ἐν τῇ ἀτομικῇ αὐτοῦ ψυχικῇ καταστάσει; ἢ, κατὰ τοὺς θεωρητικοὺς τῆς κληρονομικότητος, ὁ αὐτοκτονῶν ὑφίσταται τὴν μοῖραν τῶν προγόνων, ἐπαναλαμβάνων τὴν καταστροφὴν, ἧς καὶ οὗτοι ὑπῆρξαν δυστυχῆ θύματα; Ζητήματα, ἅτινα δυσχερῶς θέλει λύσῃ προσηκόντως ἡ κοινωνικὴ παθολογία καὶ ἅτινα ἀπὸ αἰῶνων ἐπαναλαμβάνονται κανονικῶς ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, ἐνόσφ οὗτος δὲν θέλει διατελεῖν ἠὲ χαριστήμενος ἐκ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ εἰμαρμένης. Ἐντεῦθεν ἀνέκαθεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ τραγωδία τοῦ Ἰώβ, ἡ ὀδύνη τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, ἡ θλίψις τοῦ Πινδάρου, ἐπιφωνοῦντος ἐν μέσῳ τῆς ἰλαρότητος τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου *Σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος* καὶ δηλοῦντος βεβαίως οὐχὶ τόσον ἀτομικὴν, ὅσον κοινωνικὴν πεποιθήσιν. Ὑπάρχουσι περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ ἄνθρωπος ἐλπίζει μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸν κόσμου, ὑγιαίνει, τούτου δ' ἔνεκα καὶ ἐγκαρτερεῖ. Ἀλλ' ὅταν παρέλθωσιν αἱ ἡμέραι αὗται, ὅταν νέφη σκιάσωσι τὸν ὀρίζοντα, ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ ἀπόλλυται τέλεον καὶ ἡ ἐλπίς ἀπὸ τε τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἀτόμου, ἐπικρατεῖ δὲ ἡ ἀποκαρτέρησις, ὀδηγοῦσα προώρως εἰς τὸν τάφον τὰ θύματα τῆς ἀνθρωπίνης κακομοιρίας, ἅτινα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τυγχάνουσι καὶ τὰ εὐγενέστατα. Ὁ βίος ἀπόλλυσι πᾶσαν ἀξίαν, ὁ δὲ θάνατος ἀναπτύσσει τὰς πενθίμους αὐτοῦ πτέρυγας ἐπὶ τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἀτόμων.

* *
*

Ἄλλ' ἔχει ὁ ἄνθρωπος τὸ δικαίωμα ν' ἀφαιρέσῃ τὸν ἑαυτοῦ βίον; Γινώσκω, ὅποια ἐπιχειρήματα εἶνε ἕτοιμος ν' ἀντιτάξῃ ὁ ἱεροκῆρυξ καὶ ὁ ἠθικολόγος ἐξ ὀνόματος τῆς θρησκείας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς, ἐξ ὀνόματος τῶν καθηκόντων. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἤκιστα εἶμαι διατεθειμένος ν' ἀναπτύξω κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, διότι δὲν συγγράφω ἠθικὴν πραγματείαν, ἀλλ' ὑποτυπῶ εἰκόνα πραγματικῆς ἱστορίας. Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τῶν κοινωνικῶν φαινομένων πιστοῦται, ὅτι ἀείποτε ἐπαναλαμβάνεται ἡ αὐτοκτονία, ὡς ἐπαναλαμβάνεται καὶ πᾶν ἄλλο γεγονός. Ἄλλ' ἐπιδραῖ ἡ κοινωνία, ἀλλὰ λαμβάνουσι μέρος αἱ διάφοροι περιστάσεις καὶ συνθῆκαι, ὑφ' ἃς διατελεῖ ὁ καταστρέφων τὸν ἑαυτοῦ βίον.

Ἐντεῦθεν ἡ αὐτοκτονία τοῦ Βερτέρου, ἡ αὐτοκτονία τοῦ Ἱερουσαλήμ. Φαινομενικὴ ἀφορμὴ ἐγένετο δυστυχῆς ἔρωτος, ὡς θὰ ἐγένετο καὶ πᾶσα ἄλλη ἠθικὴ αἰτία, ἀλλὰ πραγματικὴ ἀφορμὴ ἦτο ἡ νοσηρὰ κατάστασις, ἐν ἣ διατέλει περὶ τὴν δύσιν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία, ἣτις ὤπλισε τὴν χεῖρα τοῦ ὑπὸ μελαγχολίας πάσχοντος νεανίσκου. Διατί δὲν ἐλησμόνησε τὸν ἀτυχῆ ἔρωτα ἐν δευτέρῳ, ἐν τρίτῳ, ἐν τετάρτῳ ἔρωτι, ὡς ἔπραξεν ὁ Γκαίτης; Τοῦτο ἐνέκειτο ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ ἥρωος, ὄντος προδιατεθειμένου ν' αὐτοκτονήσῃ, ὡς εἶνε προδιατεθειμένος ὁ φέρων λανθάνον τὸ σπέρμα τῆς φθίσεως ν' ἀποθάνῃ ἐκ τοῦ πρώτου κρυολογήματος. Ὁ ἠθικολόγος μάτην θέλει διαμαρτυρηθῆ, διδάσκων τὴν ἐγκαρτέρησιν. Ὁφείλει προηγουμένως νὰ μεταβάλλῃ ἄρδην τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ αἰῶνος, νὰ ἀλλοιώσῃ τοὺς νόμους τοῦ

κοινωνικοῦ περιέχοντος καὶ μετὰ ταῦτα νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν αὐτοκτονούντων. Ἐκαστος ἔχει δικαίωμα ἐπὶ τῆς ζωῆς, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ, καθ' ὅσον δὲν προσβάλλει κεκτημένα κοινωνικὰ δικαιώματα. Ὄταν δὲ δὲν δύνηται τὴν ζωὴν αὐτοῦ νὰ χρησιμοποιήσῃ, κρείττων ὁ θάνατος ἢ ἡ αἰωνία ὀδύνη. Ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης ἐξεταζόμενος ὁ Βέρτερος, εἶνε ἀληθὲς βιβλίον, βασιζόμενον ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς παθολογίας, ὡς βασιζονται ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, εὐδαιμονοῦσης ἢ πασχούσης, ἅπαντα τὰ ἔργα τοῦ Γκαίτου. Ἀντὶ τοῦ χλευασμοῦ ὑπὸ τοῦ κοινωνικοῦ ἀκροατηρίου, ἀντὶ τῆς καθείρξεως τοῦ πάσχοντος ἐν τῷ φρενοκομείῳ, κρείττων ἢ ἐπιτυχία καταστροφή, ὅτε οὐδ' ἡ θρησκεία, οὐδ' ἡ φιλία, οὐδ' ἡ οἰκογένεια κατορθοῦσι νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τὸν πάσχοντα τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἐγκαρτέρησιν.

* *
*

Τοιαύτας σκέψεις ἐνέπνευσέ μοι πάντοτε ὁ Βέρτερος· αἰσθήματα ἐπιεικείας καὶ συγγνώμης καὶ πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ πρὸς τὸν ἥρωα. Θαυμάζω τὸν ἐγκαρτεροῦντα ἄνθρωπον ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ βίου. Ὁ ἥρωισμὸς αὐτοῦ μοὶ ἐπιβάλλει λατρείαν· ἡ θλίψις μὲ συγκινεῖ μέχρι δακρύων καὶ μὲ δεσμεύει. Ἀλλ' εἶμαι ἀφ' ἑτέρου ἐπιεικῆς πρὸς τὸν αὐτοκτονοῦντα μάρτυρα τῆς ὀδύνης, ἐξ οἰωνδῆποτε ἐλατηρίων καὶ ἂν προέβῃ εἰς τὸ ἀπονενοημένον διάβημα. Ἐκ τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος οὐδέποτε θέλουσιν ἐκλίπη οἱ ἥρωες καὶ οἱ δειλοί, οἱ τε ἰσχυροὶ καὶ οἱ ἀσθενεῖς χαρακτῆρες. Ἄπαντες οἱ χαρακτῆρες οὗτοι εἶνε ἀναπόφευκτοὶ πρὸς ὑπαρξιν τῆς κοινωνικῆς ἀρμονίας καὶ τάξεως. Ὁ ἄνθρωπος δὲν προωρίσθη νὰ ἐλπίζῃ μόνον καὶ νὰ ἐγκαρτερῇ, ἀλλ' ἐπίσης καὶ νὰ πάσχῃ καὶ ν' ἀποκαρτερῇ.

Τοιαύτη ἡ λύσις τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ ἠθικοῦ προβλήματος τοῦ Βερτέρου.

Τὸ βιβλίον ἄρα τοῦ Γκαίτου οὐδ' ὡς προσβολὴ κατὰ τῆς θρησκείας πρέπει νὰ κριθῆ, οὐδ' ὡς ἄρνησις τῶν κανόνων τῆς ἠθικῆς, ἀλλ' ὡς πιστὴ εἰκὼν ἰσχυρᾶς νόσου, ἣτις ἐκ περιτροπῆς κατατρέπει τὰ ἄτομα καὶ τὰς κοινωνίας, ἄλλοτε μὲν ἐπιφαινομένη ὑπὸ ὀξύτερον, ἄλλοτε δὲ ὑπὸ ἡρεμώτερον χαρακτῆρα.

(1877)

